

3.

ՀԱՅՈՒՆԵՆ ԲԱՐՐԱՅՈՆՆԵՐՈՒ ԵՐԵՔ ՄԻԻՂԵՐԸ

Առհասարակ մեր մէջ հայերէն բարբառները երկու ճիւղի կը բաժնեն. Արեւելեան կամ Ռուսահայ բարբառներ և Արեւմտեան կամ Տաճկահայ բարբառներ: Այս անուններն ըստ իս սխալ և անյարմար են, թէև ամէն տեղ ընդունուած ու տարածուած: Արեւելեան կամ արևմտեան կոչումը սխալ է անյարմար՝ որ այսպէս կոչուած բարբառներէն շատերը կը գտնուին երկայնութեան միկնոյն աստիճաններուն վրայ և իրարու հետ համեմատելով արեւելք կամ արևմուտք չեն իյնար: Օրինակի համար Վանայ բարբառն ու Պայազիտի հնթաբարբառը երկուքն ալ կը գտնուին երկայնութեան 44-րդ աստիճանին վրայ, բայց առաջինը կոչուած է արևմտեան բարբառ, իսկ երկրորդը՝ արեւելեան: Աւելի զարմանալի պարագաներ ալ կան. օրինակի համար Արթւիկը շատ աւելի արևմուտք է՝ քան թէ Ախալքալաքն ու Ալէքսանդրապոլը, բայց վերի բաժանմունքով Արթւիկը կը կոչուի արեւելեան բարբառ, մինչդեռ Ախալքալաք և Ալէքսանդրապոլ արևմտեան գաւառականներ կը համարուին:

Ռուսահայ և տաճկահայ բարբառներ յորջորջումը աւելի տարօրինակ է և իրականութեան լիովին անհամապատասխան: Ռուսիոյ մէջ գտնուած հայոցմէ շատերը կը խօսին տաճկահայ բարբառներ, ինչպէս որ Տաճկաստանի հայոցմէ ոմանք ալ կը խօսին ռուսահայ բարբառներ: Օրինակի համար Ռուսիոյ մէջ Նոր-Նախիջևան, Խրիմի Թերակղզին, Սոխում, Բոթում, Ախալքալաք, Ախալքալաք, Ալէքսանդրապոլ, Կարս և Նոր-Բայազետի գիւղերը տաճկահայ բարբառներ կը խօսին. նոյնպէս Տաճկաստանի մէջ Պայազիդ, Պուրտուր, Էօսէմիշ ռուսահայ բարբառներ կը խօսին: Ասկէ զատ Պարսկահայ, Պուլկարահայ, Ռումանահայ, Եգիպտահայ, Ամիրիկահայ գաղթականութիւնները անտես կը մնան և Ռուսահայ կամ Տաճկահայ անունին տակ առնուած են անյարմար կերպով:

Կ'առաջարկեմ հոս ուրիշ նոր անուն՝ որ «չ միայն յիշեալ անպատեհութիւնները կը ջնջէ, այլ և սա առաւելութիւնն ունի որ իր մէջ կը կրէ բարբառներու տեսակը որոշող գլխաւոր յատկանիշը. այն է՝

Ա. Ում՝ ճիւղ. այս անունով կը հասկնանք արեւելեան կամ
ուսահայ կոչուած բարբառներուն ամբողջութիւնը:

Բ. Նը ճիւղ. այս անունով կը հասկնանք արեւմտեան կամ
տաճկահայ կոչուած բարբառներուն ամբողջութիւնը:

Ում ճիւղին պատկանող բարբառներուն մէջ ներգոյական
հոլովը, ինչպէս և ներկայ ու անկատար ժամանակները կը շին-
ուին ում՝ մասնիկով. ասիկա նոյն բարբառներուն հիմնական
յատկանիշն է, ուստի և նոյն անունով կրնան կոչուիլ: Իսկ եր
ճիւղին պատկանող բարբառները ներգոյական հոլով չունին,
ում՝ մասնիկը չեն ճանչնար և ներկայ ու անկատար ժամանակ-
ները կը կազմեն կը մասնիկով. ասիկա ալ իրենց հիմնական
յատկանիշն է, ուստի և նոյն անունով կոչեցինք:

Բայց այս երկուքէն դուրս կայ նաև երրորդ ճիւղ մը, ու-
րուն պատկանող բարբառները ոչ ում՝ ունին և ոչ կը. այլ ներ-
կայ ու անկատար ժամանակները կը կազմեն անորոշ դերբայի
կամ անհրկայթի միջոցով և եմ՝ էական բային յարադրութեամբ:
Մեր մէջ բարբառներու այս ճիւղը առհասարակ զանազանուած
չէ և կը կցուի Ում ճիւղին: Մենք կ'առաջարկենք հոս Նը ճիւղ
անունը:

Տարակոյս չկայ որ մեր այս բաժանումը և նոր անուանա-
կոչութիւնը կը պատկանին միայն բարբառներուն և գործ չու-
նին գրական լեզուներուն հետ: Ասոնց համար արեւելեան ու ար-
եւմտեան կամ ուսահայ և տաճկահայ կոչումները դեռ բաւա-
կան յարմար կը հնչեն, որովհետև առաջինին կեդրոնը Թիֆլիսն
է, իսկ երկրորդինը՝ Պոլիս:

